

GÖNCZ LÁSZLÓ *Határ-szél* című könyvéről

Közel háromnegyed századon át nem született a Délvidéken a második világháború történetét, a magyarság szenvedéseit, pusztulását kendőzetlen őszinteséggel feldolgozó szépirodalmi alkotás, ahogyan erre gondolatgazdag tanulmányában Mák Ferenc rámutatott. Csak 1990-től oldódott a félelem szülte hallgatás, majd végre megíródott a magyar mártírok regénye is, ám nem a Bácskában, hanem a Muravidéken, amihez a hozzá szükséges két dolog itt rendelkezésre állt: a kisebbségi sorsban élő magyarság itt – úgy tűnik – mélyebben élte meg az emlékezés szabadságát, mint másutt, és a történeti kutatásokat végző, mély ismeretekkel rendelkező szerző is jelen volt Göncz László személyében. Az ő népe iránti szeretete és elkötelezettsége, szülőföldjéhez való ragaszkodása és történelmi érdeklődése, az elesettekkel való szolidaritása együttesen alapozta meg, illetve tette lehetővé, hogy ne csak forráskutatásokon nyugvó, jelentős történelmi munkákban dolgozza fel népe tragédiákkal teli történetét, hanem szépirodalmi művekben, novellákban, elbeszélésekben és regényekben is (*Olvadó jégcsapok*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2003; *Kálvária*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2011, 2. kiadás: 2014).

Göncz regényeiben a muravidéki magyarság múlt századi történelmi hányattatásai hű krónikásának, szenvedései és küzdelmei, a történelmi sorsfordulók – az első és a második világháború, de mindenekelőtt az első világháborút lezáró Trianon traumája – magyarságot sújtó következményei meggyőző erejű ábrázolójának bizonyult. Egy kis népcsoport, Alsólendva vidéke, Hetés, Jósec, Dobronak, Zsitkóc, Bödeháza, Gáborjánháza és más települések egykor volt mintegy félszáz ezer magyarjának tragédiája sűrűsödik össze cselekményes, sodró erejű, a magyar prózairodalom realista hagyományait követő, nagy figyelemben és kedvező fogadtatásban részesült regényeiben.

A felületes szemlélő azt gondolhatná, hogy a szlovéniai magyarság történelme nem hasonlítható más országok magyar kisebbségének történetéhez és jelenéhez, nemcsak más, hanem jobb, problémamentesebb is azokénál, egyáltalán nincsenek bennük közös vonások. Pedig ez nem így van. A szlovéniai magyarságot is – hasonlóan a többi, trianoni határokon túlra kerülőkhöz – történelme során alig feldolgozható sérelmek érték, a trianoni trauma – az idő múlásával ugyan egyre gyengülő mértékben, de – itt is megérintett minden nemzedéket, hol kisebb, hol nagyobb sebeket ejtve. Itt is jelentkezett az asszimilálódás folyamatának valamilyen mértéke, tapasztalható a nemzettudat, a nemzeti identitás gyengülése, a hosszú ideig kimondhatatlan sérelmek gyötrő, emésztő, mardosó hatása, a szociális problémák megjelenése és elmélyülése – ahogyan a könyv írásaiban ezek mind felbukkannak.

„Éppen most nem megy innen vonat?” – teszi fel méltatlankodva és korántsem véletlenül az akár szimbolikusan is tekinthető kérdést már *A csoda* első sorában a monodráma főhőse, a társadalom peremére szorult, alkoholista Erzsi. Az említett sorsproblémákat érzékeli Göncz László, ott vannak azok a *Határ-szél* lapjain is, amely az életműben folytatás és megújulás egyszerre. A mindenre érzékenyen reagá-

ló Göncz László csakis így válhatott a nemzetével egygyé forrt, a kisebbségi sorskérdéseket vállaló, azokat képviselő, a közössége nevében szóló íróvá, aki azonban nem maradt meg egyszerűen küldetéses/küldetéstudatos alkotónak, csupán a kisebbségi sorsból fakadó sérelmek örökös hangoztatójának, az ezek világába bezárkózó s ezzel egyszermind a saját művészi lehetőségeit korlátok közé szorító írónak, hiszen az individuálist és az általános emberit, a külső és a belső történéseket, a tárgyi valóságot és a mélyebb lelki szféra folyamatait, az elődök hagyatékát és az utódok tétova lépteit egyaránt fokozatosan és egyre tudatosabban emelte be írásaiba, csakúgy, mint a szűkebb szülőföld, a szülőhaza szeretetét, a földrajzi szülőföld (Alsólendva, a hetési-örsegi táj és települések) semmi mással nem pótolható értékeit, miközben nem tagadta meg a szellemi szülőföld, a lelki haza vonzását, a vállalt kulturális örökséget, az ősök kódolt üzeneteit, a más vidékeken megtapasztalt hazatalálás élményét sem: Kassán, Pécsen, Sepsiszentgyörgyön, bárhol, arra érdemes helyeken Európában.

A *Határ-szélben* „több-műfajos” alkotóként mutatkozik meg: novellák, az eszé műfaji határaival érintkező, azzal rokon elbeszélések, monodrámák és kisregény szerzőjeként, aki mindegyik műfajban otthonosan mozog, sőt még a dráma sem idegen tőle, hiszen az *Olvadó jégcsapok* című regényéből drámaaváltozat is született, amelyet több alkalommal is sikerrel mutattak be Szlovéniában, és a *Határ-szélnek* is véleményünk szerint egyik legerőteljesebb írása az elesettekkel, a gazdasági és lelki nyomorba taszítottakkal foglalkozó *A csoda* című monodrámája. Göncz hite szerint a műfaji gazdagságot takaró koncepció nem a véletlen műve, fontos üzenete és funkciója van, miután írásaival így sokakat/többeket megszólíthat, növelheti a különböző olvasói igények kielégítését, szélesítheti – az amúgy is olvasás-hiányos időkben – az olvasói kapcsolatok körét. A változatos módon kifejezésre juttatott szándékok tartalmi vonatkozásban is szerencsésnek mondhatók, a kötet tematikailag is gazdag, sokrétű, ami által erőteljesebb hangsúlyt kapnak a könyv tartalmi súlypontjai, motívumai, mondandója, üzenete.

A *Határ-szél* egyik tartalmi súlypontja a kisebbségi lét külső megélésétől elválaszthatatlanul létező bonyolult belső, lelki folyamatoknak, valamint a jelen idejű vagy múltbéli történéseknek valóság-hű, érzékletes ábrázolása, amely a szerző egyéni és családi élményein, történész-kutatói tevékenységének gazdag ismeretanyagán nyugszik. Több írás – szerencsésen – túlmutat az individuális, a személyes dimenzió, a privát szférán, bennük általános problémák irányába tájékozódik a szerző, emberi értékek és gyengeségek, erények és hibák, becstelenségek és bűnök jelentkezésének forrásvidékét kutatja, megjelenésének bonyolult társadalmi/történelmi helyzetait, okait ábrázolja. A földrajzi behatároltság (a nyugat-pannon vagy a Mura menti térség dominanciája) is inkább látszólagos, mint valóságos, talán csupán csak kulisszának tekinthető. Az írások tényleges tartalma és kódolt üzenete a legtöbb esetben egyetemesen magyar és közép-európai jellegű. Göncznél új motívumként jelentkeznek, nagy hangsúlyt kapnak korunk sajátos szociális problémái, globalizálódott világunk egyre nagyobb dimenziókat öltő és egyre nehezebben kezelhető válságjelenségei. Az elesettek, a peremre sodródottak, a segítségre szorulóknak testi és

lelki nyomora, a szexuális kizsákmányoltak, a prostitúcióra kényszerítettek embert alázó sorsa, életének kilátástalansága és persze mindannyiuk esetében az újrakezdés, a talpra állás lehetőségei is, amelyek erőteljesen foglalkoztatják a szerzőt.

Göncz László korábbi műveinek és jelen kötetének is jellemzője a fikciók mögött mindig jelen lévő valós háttér, a történelmi hitelesség. A személyes élményeket, tapasztalatokat is magukban foglaló irodalmi reflexiók nem terhelik túl az olvasót, nem zavarják esztétikai élményét, ellenkezőleg, a személyes hangú, vallomások jellegű írások erősítik a mondandó hitelét. A befogadást pedig az, hogy gördülékeny stílusban megfogalmazott, élvezhető szövegekről van szó, érezni, hogy szerzőjük nem hagyta veszni a kollektív emlékezetet, belőle a múlt történéseit, szokásait, hagyományait, s hogy megőrizte szülei, nagyszülei nemzedékének nyelvi, kulturális örökségét.

A kötetben szereplő művek gyakorta visszatérő eleme az első világháború után mesterségesen létrejött államhatár súlyos következményeinek, az ezáltal előidéztet feszültségeknek, konfliktusoknak az ábrázolása, a hazátlanság megélésének különböző megnyilvánulásaitól a fizikai mozgástér korlátozásán keresztül a lélek válságáig. És ha a földrajzi határok szét is szakították a korábban egységes nemzettestet, a lélek Magyarországa révén az egység akkor is megteremthető, fenntartható – sugárzik a kötet írásaiból. A közép-európai nemzeti-nyelvi sokszínűség pozitív értéként jelenik meg az elbeszélésekben, amit akár a szerző tudatosan vállalt értékformáló funkciójaként, észrevétlenül is tanítani akaró szerepeként is felfoghatunk.

A 21. század embereinek – időseknek és fiataloknak egyaránt – nagy szükségük van a 19–20. század történései, vagy a távolabbi múlt hiteles megismerésére. Fontos annak felismerése és ismételt kimondása, hogy az ideológiai, politikai, nemzeti vagy más alapon elkövetett hibák, bűnök többé ne ismétlődjenek meg, s ezekre Göncz írásai nagy erővel figyelmeztetnek. A könyv kisprózái egyidejűleg kordokumentumai nemcsak a háborús időknek, hanem a szocializmus utolsó évtizedeinek és a rendszerváltás sajátos fordulatának, felemás következményeinek, a korábbi hibák és bűnök újratermelődésének is.

A kötet alapmotívumainak tekinthető „határkő”, határvonal, határ-szél nem csak fizikailag is létező, többféle értelmezési lehetőséget kínáló tárgyi valóság, nem csak a szerzőben mindmáig rögzült első határátlépést megidéző emlék, nem csak a múltat idéző intő jel, nem is csupán a történelem viharos szeleivel is dacoló magatartásra történő utalás, hanem sorsszimbólum is. Szimbóluma a 20. században különböző módon, hatalmi arroganciával, mesterségesen és önkényesen szétszabdalt területek és népek életének és egyidejűleg a Duna menti nagyrégió különböző nyelvű lakossága évtizedek alatt már valamelyest beidegződött, ám mégis csak felemás, természetellenes életmódjának is, amelynek abszurdítására – mind közvetett utalásokkal, mind nyílt szókimondással is – figyelmeztet a könyv.

A szűkebb olvasóközönséghez szóló történelmi munkákat jegyző tudós kutató mellett ebben a könyvben mindenekelőtt Göncz másik arca jelenik meg: a felnőttekhez és a fiatalokhoz szóló, a számukra is mondandóval rendelkező szépíróé, aki

a muravidéki magyar epika folytatója, a népi írók, továbbá Csoóri Sándor és mások örökségének, a realista magyar próza, Móricz Zsigmond és társai hagyományainak követője. A könyvben szereplő monodrámával, *A csodával* megerősítője korábban kivívott státusának, nevezetesen, hogy az *Olvadó jégcsapok* című regénye drámai átíratával ő a dráma megteremtője a szlovéniai magyar irodalomban. Esszéisztikus, továbbgondolásra készítő novelláival és elbeszéléseivel pedig méltó társa az itt élő kiváló alkotóknak, például Bence Lajosnak és Hagymás Istvánnak. Új kötete tehát mind műfajilag, mind tematikailag, s hagyománykövetése, nyelvezete, szerzőjének mély valóság- és lélekismerete, morális tartása alapján egyaránt megérdemli figyelmünket, elismerésünket.

Göncz László új könyve nemcsak egyszerűen esztétikai élményt nyújtó olvasmány, nemcsak *Az angyalok a mennyből jönnek* című kisregénye nőalakjának, Rozikának – a Németh László-i nőalakokra emlékeztető – plasztikus ábrázolásával mutatja az írói előrelépés lehetséges útját és irányát, hanem az irodalmi történések mögötti ismeretek sokaságával teszi gazdagabbá olvasóját, történelmi és nemzeti önismeretre is tanít, a nemzettudat gyengülésére pedig nagy-nagy aggodalommal figyelmeztet. Szerzőnk már korábbi műveivel átlépett a szlovéniai magyar irodalom határmezsgyéjén, már korábban belépett a magyar irodalom határai közé. Új könyve, miközben a szlovéniai magyar kisebbségért érzett felelősségtudattól, a szülőföld iránti szeretettől áthatott alkotás, már nem csupán a nemzetiségi irodalomnak, hanem egyidejűleg az egyetemes magyar irodalomnak is része. Természetesen az a társadalmi környezet és szellemi közeg, amelynek hagyományai, tapasztalatai, élményei megszólították és írásra készítették a szerzőt, mindenképpen osztozhat az örömben: Göncz László tollából az elmúlt években újabb jelentős könyv született.

Konfirmálás Torockón, 2009. (Fotó: Barabás Ferenc)